

ЕФОРИЯ „Д. ХАДЖИВАСИЛЕВ“ – ПРИМЕР НА БУДИТЕЛИ ЧРЕЗ ДАРИТЕЛСТВО

Иван Димитров

Професионална държавна търговска гимназия „Димитър Хадживасилев“ – Свищов

Резюме. Текстът разказва за развитието на идеята за учредяване на дарителски фонд, имащ за цел изграждането и финансирането на едно българско училище. Проследена е дейността на фондацията през годините.

Keywords: Dimitur Hadjivasilev; donation fund; Bulgarian school; foundation activities

„Народното образование и разпространението на светлината са единственото средство за благо и величието на България“ – с тази мисъл Димитър Хадживасилев прави своето крупно дарение на Свищов. Неговият племенник д-р Димитър Павлович, който е окръжен лекар в града, го насочва как да оползотвори определените средства. Той се заема със задачата да убеди правителството да създаде закон и една ефория, която да управлява фондацията.

Почти две години се води кореспонденция между Димитър Хадживасилев, Свищовската община и българското правителство за изясняване условията на дарението. С писмо от 20 септември 1882 г., заверено с печата на българското дипломатическо агентство в Букурещ и наречено от дарителя „грамота“, се съобщава, че дарява сумата 240 хил. златни лева. Средствата трябва да послужат за създаването на „приходоносен фонд“, който да се управлява от ефория, съставена от свищовски граждани. Д. Хадживасилев желае с тези пари да се създаде „реално училище или класическа гимназия на негово име, в което да се преподава и политическа икономия“. Според благодетеля това може да се осъществи тогава, когато приходите на фонда нараснат достатъчно, за да може да се построи здание и се издържа училището, а капиталът да остане непокътнат за вечни времена. Общината трябва да даде място за сградата.

С писмо от 6 ноември 1885 г., придружено с дарителен акт от 5 ноември, чрез кантората на Евлоги Георгиев Д. Хадживасилев внася сумата 240 хил. златни лева. Определя за изпълнител на завещанието си и почетен член на ефорията д-р Д. Павлович. От българска страна княз Ал. Батенберг обявява,

че поема под свое покровителство този благороден жест на родолюбивия българин и желае да го награди с орден за заслуги.

През юни 1884 г. Министерството на народното просвещение изработва устав на ефорията (утвърден с указ от 5 май 1885 г.), с който се регламентират откриването на търговска гимназия, носеща името на Д. Хадживасилев, и управлението на фонда при гимназията. Съгласно волята на дарителя сумата трябва да служи за изграждане и поддържане на Търговската гимназия в Свищов, която да се намира под покровителството на българския княз. Основният капитал остава непокътнат. Едва когато той даде годишен приход от 24 хил. лв., може да се започне строеж на сградата. Създава се настоятелство (ефория), което ще управлява доходите на фонда и всички дарения, дадени от други лица със същата цел. Ефорията се състои от 7 души – 6 изборни и д-р Д. Павлович пожизнено. Членовете на настоятелството се избират от членовете на Градския съвет чрез тайно гласуване. Те трябва да бъдат свищовски жители, които притежават недвижими имоти. Одобряват се от княза по доклад на министъра на финансите. Всички членове на настоятелството служат безплатно с изключение на касиер-деловодителя, който дава парична гаранция, определена от закона.

Настоятелството ежегодно прави отчет пред Общинския съвет и Министерство, на финансите и Министерството на народното просвещение. То решава само въпроси от стопански характер, а свързаните с учебната част се разрешават от МНП съобразно с общите закони за средните училища. Когато доходите на фондацията дадат излишък, настоятелството може да отпусне стипендии за получаване на висше образование на ученици, завършили с отличие Търговската гимназия в Свищов. Стипендии от фондацията за ученици на гимназията не се допускат.

През август 1885 г. е избрано настоятелство с председател Гаврил Б. Ненчович, а д-р Д. Павлович е обявен за пожизнен член по право. Настоятелството има за задача да организира построяването на учебната сграда, след като съберат пари от лихвите. Процесът се улеснява от обещанието от Христати Петрович 2 хил. австрийски жълтици с условие, че веднага ще се започне строежът, и с надеждата, че правителството също ще го подпомогне със средства. Общината взема заем от БНБ в размер на 12 хиляди лв., с които заплаща отчуждените частни парцели за строежа.

През 1891 г. е обявен конкурс за сграда на училището. Одобрен е проектът на виенския архитект Паул Бранк, който осъществява надзора на постройката. На 1 септември 1892 г. е положен основният камък, а сградата е завършена през декември 1895 г. За строежа са изразходвани 586 хил. лв., от тях 130 хил. лв. са заем от БНБ, 250 хил. лв. – помощ от държавата, 206 хил. лв. – лихви от основния капитал на фондацията. Тя е една от най-красивите учебни сгради по онова време: масивна, на два етажа и с високи куполи, мраморни стълби-

ща, красиви мозайки и стенописи, просторна аула (актова зала), в която на видно място стои портретът на дарителя. Има 12 учебни стаи, директорски кабинет и учителски стаи, библиотека, химическа лаборатория, гимнастически салон, разполага със собствено парно отопление. Училището има двор от 600 кв. м и градина от 6370 кв. м. През 1897 г. в сградата е открит търговски музей. Настоятелството умело управлява движимите и недвижимите имоти на фондацията – закупува ценни книжа, дава под наем сгради и магазини, грижи се за издръжката на гимназията, прави ремонти, разрешава различни битови въпроси, в т.ч. и прокарването на електрическо осветление.

През 1928 г. се построява бюфет към гимназията, който също носи приходи. През 1930 – 1932 г. ефорията води преговори за закупуване на зданието на Ив. Д. Дудев, в което има кинематограф, хотел, кафене, дворно място и различни машини. Всичко това е оценено на 1,040 млн. лв. За целта са заделени 840 хил. лв. в брой и 240 хил. лв. чрез заем от Популярната банка. През 1938 г. е закупена къщата на Филип Маринов с пристройки и дворно място на ул. „Александровска“ № 2. Капиталът на фондацията нараства, като чрез новия устав на Държавната търговска гимназия от януари 1934 г. на ефорията се разрешава да дава субсидии на учители при специализацията им в България и в чужбина. Тя може да отпуска и стипендии на ученици от Свищов, завършили с отличие, за следване във висши търговски училища в България и в чужбина, но със задължението да станат учители в гимназията за определен срок.

Още от началото на XX век учениците от Търговската гимназия поставят въпроса пред ефорията за построяване на общежитие. Идеята им намира подкрепата на учителите. Създава се фонд „Постройка кооперативен дом за ученици“ при ученическата кооперация „Солидарност“. Към края на 1934 г. тя разполага с около 383 хил. лв., но тези средства се оказват недостатъчни и на 15 декември с.г. директорът на гимназията от името на учителския съвет предлага на ефорията да усвои тези средства, като се задължава да построи „гостилница“ за учениците. След построяването на сградата ефорията ще събира наеми, които да служат за погасяване на заема. Събраните по този начин средства трябва да се използват за построяване на нови допълнителни жилища. Ефорията приема предложението и пристъпва към осъществяване на проекта на арх. Ив. Найденов. В него се предвижда да се изгради едно доходно здание, в което се помещава стол за 300 ученици, магазини и апартаменти, които да се дават под наем. По предварителните изчисления сградата ще струва 1,2 млн. лв.

През февруари 1939 г. Министерството на търговията, промишлеността и труда дава съгласие за такава сграда. Ефорията заплаща отчуждените места около пл. „Св. Троица“ с размер 322 кв. м и през пролетта на 1939 г. предприемачът Слави Гюдеров започва строежа. В края на септември с.г. трапезарията с необходимите пристройки са завършени. През декември с.г. строежът на магазините се отдава на друг предприемач.

Към 27 януари 1940 г. бюджетът на ефорията възлиза на 286 040 лв. Приходите се формират от: приходите от трите доходни сгради, от Русенската търговска камара, от бюфета на гимназията, от фурната, от къщата на ул. „Иконом Василев“, от новопостроената сграда, от влоговете в Българска популярна банка и Българска инвестиционна банка. Разходите са: от анюитетните вноски на заема, възнаграждения на учители и лектори, застраховки, награди на отличници, завършили гимназията, ремонти, данъци и др. – общо 280 хил. лв.

Според отчета на ефорията към 1 ноември 1934 г. към Търговското училище „Димитър Хадживасилев“ има десет частни благотворителни фонда, които отпускат стипендии и дават помощи на бедни ученици от гимназията. Фондацията се закрива съгласно с разпорежданията на Закона за бюджета на НРБ за 1948 г. През 1992 г. бивши възпитаници на гимназията възстановяват фондацията „Димитър Хадживасилев“ като продължение на идеята на ефорията, която е подпомагала училището. Средствата, които управлява фондацията, идват от наем на наследена от организацията сграда на площад „Свобода“, и материално подпомагат училището. Основните цели на фондацията са свързани с развитие и утвърждаване на духовните ценности, гражданското общество, образованието, науката и културата сред учениците в ПДТГ „Димитър Хадживасилев“.

EPHORIA “D. HADJIVASILEV” – AN EXAMPLE OF REVIVAL THROUGH DONATIONS

Abstract. The text tells about the development of the idea for establishing a donation fund for building and financing a Bulgarian school. The Foundation activities over the years have been traced.

✉ **Mr. Ivan Dimitrov**

Head Teacher in Practical Training
“Dimitur Hadjivasilev” Vocational State Trade High School
Svishtov, Bulgaria
E-mail: dtg.svishtov@gmail.com